

педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: теорія і практика
освіти молоді у зарубіжних країнах та в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
SAVCHENKO Nataliia Serhiivna – Doctor of
Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the

Department of Pedagogy and Educational
Management, Volodymyr Vynnychenko Central
Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: sphere of scientific
and research interests: the theory and practice of the
youth's education in the West European countries and
Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 7.05.2022 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-71-74

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна Борисівна –
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри мистецької освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5507-1832>
e-mail: starart05@gmail.com

ПОЛПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

**Постановка та обґрунтування
актуальності проблеми.** Методологія як
вчення про правила мислення при створенні
теорії науки – поняття складне. У вітчизняній
науці методологія розглядається як учення
про науковий метод пізнання, або як система
принципів, на основі яких базується
дослідження та
здійснюється вибір сукупностей пізнавальних
способів, методів, прийомів дослідження, або
як учення про принципи побудови, форми і
способи науково-пізнавальної діяльності.

Педагогічні явища настільки складні, що
на основі одного підходу їх не можна цілком
пояснити, дослідити, керувати ними, тому слід
дотримуватись інтерпретації методологічних
підходів, на яких ґрунтується наукова
концепція, що визначає наукові положення
щодо особливостей і функцій професійної
підготовки майбутніх фахівців у системі вищої
педагогічної освіти.

Різні наукові підходи мають різні
можливості, тому обрані підходи мають бути
не спонтанними й ситуативними, а системними
утвореннями, що органічно взаємодоповнюють,
взаємодіють, інтегрують і в такий спосіб
утворюють системно-синергетичну цілісність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.
У сучасній педагогічній науці все більш вагоме
місце займають методологічні підходи, які
більше узгоджуються із сучасними
соціальними та освітніми реаліями.

У концепціях сучасних науковців
обґрунтовуються наукові підходи щодо
пізнання педагогічних фактів, явищ і процесів
професійної освіти, зокрема: кооперовано-
діяльнісний підхід, який охоплює проблеми

професійної діяльності і професійного
спілкування між вихователями та музичними
керівниками дошкільних навчальних закладів
(Р. Савченко); синергетичний підхід, який
найбільш суттєво відображає інноваційну
діяльність, сприяє оволодінню професійно-
педагогічними знаннями, уміннями їх
вдосконалювати та самостійно здобувати з
метою подальшої самореалізації в обраній
професії (К. Завалко); цілісний (холізм),
ціннісний (аксіологічний) підходи, еутимний
(стратегія одержання задоволення на
позитивно-активному рівні), на яких
ґрунтується гедоністична навчальна парадигма
(Л. Василенко); холістсько-емерджентний
підхід (реінтеграційний), педагогічна функція
якого реалізується у взаємооновленні
особистості викладача музичного мистецтва і
змісту музично-педагогічної професії,
наслідком чого є формування і трансформація
предметного знання з музичного мистецтва в
знання з музичного навчання і виховання,
особистісні, несумативні, ціліснооновлювальні
педагогічні та естетичні новоутворення
(Н. Сегада); консолідаційний підхід як
провідний в системі підготовки магістрів
музичного мистецтва, що передбачає
концентрацію, згуртування зусиль різних
напрямів навчання з метою забезпечення їх
єдності при збереженні змісту кожного з них
(О. Єременко); акмеологічний підхід, сутність
якого полягає в оволодінні майбутніми
учителями акмеоспрямованими стратегіями
творчої самореалізації у процесі досягнення
вершин професіоналізму (А. Козир) та інші.

Здійснюючи історико-педагогічний аналіз
проблем професіоналізму педагогічної праці у

конструктивно-генетичному аспекті, Н. Гузій вважає дієвими такі підходи: загальнонаукові (системний, синергетичний, історико-цивілізаційний), конкретно наукові – діяльнісно-орієнтовані (діяльнісний, праксеологічний), особистісно орієнтовані (гуманістичний, антропологічний, культурологічний, аксіологічний, суб'єктний), професійно орієнтовані (професіографічний, акмеологічний), розкриває значні евристичні можливості й динамічні особливості кожного з них для методологічної рефлексії професіоналізму педагога, засвідчує важливість їх комплексного використання, що істотно змінюють уявлення про явище професіоналізму педагогічної праці від поелементної, атомістичної орієнтації – до цілісної, системно-структурної, від вузько діяльнісної, технократичної – до антропоцентричної, гуманістичної, від жорстко-нормативної, стандартизованої – до індивідуально-творчої, суб'єктної [3].

Мета статті – розкрити зміст перспективних у професійній підготовці майбутніх фахівців наукових підходів, зокрема, інтеграційного, діяльнісного, системного, які об'єднуються у поліпарадигмальному підході.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриття методологічних засад професійної підготовки майбутнього вчителя передбачає насамперед визначення і розуміння сутності поняття «підхід».

У науковій літературі з методології педагогіки наявні різні погляди щодо тлумачення поняття «підхід», який розглядається як певний вихідний принцип, вихідна позиція, основне положення чи переконання (цілісний, комплексний, системний, синергетичний та ін.), а з іншого, як напрям вивчення предмета дослідження (історичний, логічний, змістовий, формальний та ін.).

У методології педагогічних досліджень розрізняють різні підходи, які дають змогу з різних боків розглянути певні явища на основі окремого аспекту. Для сучасної вітчизняної педагогічної науки характерний поліпарадигмальний підхід, який інтегрує взаємодоповнювані й взаємопов'язані підходи на основі спільної синергетичної методології, в якій провідне значення мають внутрішні чинники, підходи, принципи, умови, форми, методи, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу [6, с. 79].

Інтеграційний підхід в освіті – це підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. Але інтеграційний принцип, зауважує О. Олексюк, «не зводиться до міжпредметних зв'язків між окремими дисциплінами. Інтеграція знань – це дещо

більше, це переплавлення знань одного предмета в інший, що дає змогу використовувати їх у різних ситуаціях» [5, с. 97].

Стратегії розвитку педагогічної освіти спрямовуються на проектування її змісту на засадах інтегративних моделей, на розробку і впровадження інноваційних особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, визначенні перспективних цілей у розвитку творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Тому всі напрями професійної підготовки майбутнього вчителя становлять *інтеграційну цілісність*, яка має спільну *мету*, спільні *принципи*, єдину *внутрішню організацію*, для якої характерні взаємозв'язок, взаємодоповнюваність і взаємопроникнення внутрішніх структурних компонентів. У такий спосіб поняття «системний», «синергетичний», «інтеграційний» є близькими за своїм значенням, й, водночас, мають свої специфічні ознаки.

Ідеї *інтеграційно-діяльнісного підходу* при структуризації змісту професійної підготовки студентів з позиції внутрішньопредметних зв'язків (теоретичних знань та практичних умінь), міжпредметних (зв'язок дисциплін циклу фундаментальної, професійної та практичної підготовки), внутрішньосистемних (зв'язок дисциплін фахової підготовки та дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки та циклу природничо-наукової підготовки) і міжсистемних інтегративних зв'язків (з позиції більш загальних систем – культури, освіти, науки), що забезпечує цілісність професійної підготовки майбутніх фахівців в системі вищої педагогічної освіти.

Принцип цілісності й інтеграції змісту професійної підготовки, з метою створення цілісної системи, якій притаманний міждисциплінарний і трансдисциплінарний синергетичний характер, що виявляється в холістично-мережевому способі структуривання, є результатом інтеграційних тенденцій, спрямованих на «стирання» граней між окремими предметами, видами діяльності, на їх спрямованості й зосередженості на проблемі розвитку творчої особистості майбутнього вчителя.

Основною умовою розвитку творчої особистості майбутнього вчителя є діяльнісний підхід. Діяльність розуміють як багатогранний процес перетворення дійсності людиною відповідно до її потреб, мети та завдань.

Діяльнісна теорія учіння, закладена у наукових працях П. Гальперіна на початку 50-х рр. XIX ст., розроблена відомими психологами (Н. Талізін, Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.) ґрунтується на концепції

нерозривного зв'язку психіки з діяльністю людини, неможливості її поза психікою людини. Всі зовнішні практичні дії у виконанні людини зумовлені її психікою. Тому психіка – не просто картина світу, не просто система образів, зазначає І. Зязюн, але й обов'язково система дій у їх психічному оформленні [8].

Проблема діяльності – один із аспектів проблеми людини, яка взаємодіє зі світом. Будь-які здібності, наголошує Б. Теплов, існують не самі по собі, а тільки в конкретній діяльності [7]. Діяльнісний підхід передбачає вивчення не окремих ізольованих функцій (увагу, волю, емоції-почуття і т. ін.), а систему діяльності на основі психічних функцій, кожна з яких несе в собі континуумне змістовно-функціональне образне навантаження, тобто окремі функції, стверджують психологи, не можуть бути творцями діяльності.

Відповідно до психолого-педагогічного принципу єдності свідомості та діяльності, діяльність людини зумовлює формування свідомості, усіх її психічних якостей, котрі, у свою чергу, спрямовують і регулюють практичну діяльність людини. Особистість через діяльність організовує надходження досвіду, накопичення якого веде до його впорядкування і структурування відповідно до потреб активності.

Будь-яка інтелектуальна операція чи система таких операцій формується не сама по собі, а лише у ході мислення, що є неперервним живим процесом, в якому формуються, удосконалюються, використовуються, розвиваються розумові дії та операції. Пізнаючи себе деяким самостійним сущим, що перебуває в активному діяльнісному співвідношенні в цілому, особистість шукає «сфери» найповнішого вияву своєї неповторності, а тому, вибирає певні форми та рівні сущого (буття), на які може і має впливати, перетворюючи, розвиваючи, змінюючи їх [5, с. 79].

Педагогічна наука трактує діяльність як спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність певні зміни. В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка говориться про основні компоненти діяльності: суб'єкт з його потребами; мета, згідно з якою перетворюється предмет в об'єкт, на який спрямована діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності [2, с. 98].

Структура діяльності, незалежно від виду, містить суб'єкт діяльності, об'єкт, на який спрямована дія; мету, яка є передумовою діяльності; засоби діяльності (як природний матеріал, так і фізична та духовна праця людини). Об'єднання мети та засобів діяльності приводить до конкретного результату, якщо суб'єкт виявляє певну активність.

Основним завданням діяльнісного підходу І. Бех визначає розвиток теоретичної свідомості суб'єкта, формування знань як переконань, тобто наукового світогляду; метою діяльнісного підходу до процесу навчання є перетворення того, хто навчається на суб'єкт учіння. Для цього, наголошує він, «використовують фрагменти практики як полігону застосування засвоєних знань, критерію істинності» [1, с. 31].

Діяльнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця вимагає спрямованої роботи викладача з вибору мети, планування і організації цієї діяльності, з активізації і переведення студента в позицію суб'єкта пізнання, діалогового спілкування, передбачає взаємозв'язок структурних компонентів: мотивація – мета – завдання – функції – зміст – методи – форми – результати.

Системний підхід у словникових джерелах визначається як спосіб наукового пізнання та практичної діяльності, що потребує розгляду частин у нерозривній єдності з цілим.

Система (від грец. *systema* – *цiле, що складається із частин, з'єднання*) – це множина закономірно пов'язаних між собою елементів (предметів, явищ, поглядів, знань тощо), які разом становлять цілісне утворення, єдність і, взаємодіючи, створюють нову якість.

Сутність системного підходу полягає в тому, що відносно самостійні компоненти розглядаються не окремо, не ізольовано, а у взаємозв'язку, взаємодії, в системі з іншими. Системний підхід дає змогу виявити загальні системні властивості та якісні характеристики окремих елементів, що становлять систему [5, с. 16]. Елемент системи, у свою чергу, може бути системою, що входить у більш широкую систему як її частина, або підсистема.

Педагогічною системою є і освітній навчальний заклад, і цілісний педагогічний процес, в якому процес навчання є підсистемою і теж розглядається як система. Складною системою є навчальне заняття, котре, як підсистема процесу навчання, містить відповідні елементи, які взаємодіють, взаємовпливають, організуються, набувають характеру взаємосприяння й утворюють систему.

У структурі цілісної педагогічної системи виокремлюються такі взаємопов'язані складові: мета навчання, суб'єкти педагогічного процесу (вчитель, викладач, педагог і учень, студент); зміст навчання (загальна, базова та професійна культура); методи і форми педагогічного процесу; матеріальна база (засоби).

Незважаючи на те, що науковці різноваріантно трактують структуру педагогічної системи, її сталими структурними компонентами є такі: мета, суб'єкти педагогічного процесу (педагоги та ті, хто

навчається) та способи або умови взаємодії між ними.

Доцільність системного підходу до вивчення процесу професійної підготовки майбутніх учителів ґрунтується, насамперед, на тому, цей підхід визначається системою цілей, які доповнюють, взаємодіють, впливають одна на одну, конкурують між собою.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Усвідомлення цілісності, інтегративності процесу професійної підготовки майбутніх учителів, її взаємозалежності із соціальним середовищем запобігає статичності, однобічності розуміння її сутності.

Названі підходи є перспективними у професійній підготовці майбутніх фахівців, оскільки спрямовуються на впровадження різноманітних форм діалогічного спілкування, партнерських стосунків між викладачем і студентом, розвиток професійно значущих особистісних якостей.

Поліпарадигмальний підхід не обмежується названими підходами, а містить також компетентнісний, синергетичний, особистісно орієнтований, культурологічний, інтерпретаційний підходи, котрі ґрунтуються на сприйнятті індивідуальності, самоцінності особистості як носія суб'єктивного досвіду, передбачають таку організацію навчання, в якій інтегруються та виявляються універсальні індивідуально-творчі якості студента, відбувається їх трансформація й адаптація до професійної діяльності в різних освітньо-культурних установах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навчальний посібник. К., 2012. 256 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. 1997. 367 с.
3. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм : історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. К., 2004. 243 с.
4. Кушнір В. А. Системний аналіз педагогічного процесу: методологічний аспект : монографія. Кіровоград, 2001. 348 с.
5. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. К., 2006. 188 с.
6. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутнього вчителя на основі поліпарадигмального підходу. / Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технології. Київ – Кіровоград, 2014. С. 77 – 82.
7. Теплов Б. М. Способности и одаренность. В 2-х т. М., 1985. Т. 1. С. 15 – 41.
8. Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності: навчально-методичний посібник / І.А. Зязюн, Г.Г. Філіпчук, О.М. Отич та

ін.; за наук. ред., передм. і післямова О.М. Отич. Бердянськ, 2013. 340 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2012). *Osobystist' u prostori dukhovnoho rozvytku : navchal'nyy posibnyk* [Personality in the space of spiritual development: a textbook]. K. 256 s.
2. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. K. 367 s.
3. Huziy, N. V. (2004). *Pedahohichnyy profesionalizm : istoryko-metodolohichni ta teoretychni aspekty: monohrafiya* [Pedagogical professionalism: historical-methodological and theoretical aspects: monograph]. K. 243 s.
4. Kushnir, V. A. (2001). *Systemnyy analiz pedahohichnoho protsesu: metodolohichnyy aspekt* [System analysis of the pedagogical process: methodological aspect]. Kirovohrad. 348 s.
5. Oleksyuk, O. M. (2006). *Muzychna pedahohika* [Music pedagogy]. K. 188 s.
6. Semenoh, O.M. (2014). *Profesiyna pidhotovka maybutn'oho vchytelya na osnovi poliparadyhmal'noho pidkhodu* [Professional training of future teachers based on a polyparadigmatic approach. / Higher school pedagogy: methodology, theory, technology]. Kyiv – Kirovohrad. S. 77 – 82.
7. Teplov, B. M. (1985). *Sposobnosty y odarennost'* [Abilities and talents]. Yzbrannye Trudy. V 2 t. M. T. 1. – S. 15 – 41.
8. *Uchytel' mystets'kykh dystsyplin u dyskursi pedahohichnoyi maysternosti: navchal'no-metodychnyy posibnyk* (2013) [Uchytel' mystets'kykh dystsyplin u dyskursi pedahohichnoyi maysternosti: navchal'no-metodychnyy posibnyk]. / I.A. Zyazyun, H.H. Filipchuk, O.M. Otych ta in.; za nauk. red., peredm. i pisl'yamova O.M. Otych. Berdyans'k. 340 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна Борисівна

– доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STRATAN-ARTYSHKOVA Tetiana Borysivna

– Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Art Education of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2022 р.